

Patrik Oksanen

KREMLS HISTORIEVAPEN

SEGERDAGEN OCH ANDRA VÄRLDSKRIGET

Sammanfattning

- Mobiliseringen kring Segerdagen, med marschen för de odödligas regemente, har framför allt två syften; att stärka regimen i Kreml och att skapa fysisk mobilisering för ryska intressen världen över.
- Kampen om historieskrivningen är för Ryssland ett strategiskt intresse. Särskilt Polen, men även Tjeckien, Finland, Estland, Lettland och Litauen, har attackerats. Om Ryssland lyckas med att förflytta synen på historien försvagas motståndskraften i väst.
- Väst måste förstå att rysk historieförfalskning handlar om subversion. För att möta utmaningen behövs uttalad solidaritet med länder som attackeras, bättre historiska kunskaper hos befolkningen och att Kremls historieförvanskande nätverk synliggörs. Populärkultur som verktyg ska inte underskattas.

Den 9 maj, segerdagen, har under Putins styre blivit ett allt viktigare instrument för patriotisk mobilisering och propaganda. Tyngdpunkten har förflyttats från att minnas offren till att fostra patriotiska värderingar. Genom att staten tagit över "Det odödliga regementets marsch", som från början var ett gräsrotsengagemang, har marscherne kunnat exporteras över världen. Det mobiliserar ryssar och exilryssars lojalitet till regimen

i Kreml och blir ett instrument för att kunna genomföra aktiviteter för att främja Kremls intressen i omvärlden.

Marscherne kombineras med en omfattande kampanj som syftar till att skriva om andra världskrigets historia. Tiden då Stalin och Hitler var förbundna ska suddas ut, eller ursäktas med att "väst svek". Samtidigt förklaras ockupationen av östra Polen, de baltiska staterna och anfallet på Finland som rimliga och rent av moraliskt försvarbara försvarsåtgärder i den större kampen mot Hitler.

Engagemanget för vad som kan beskrivas som den "patriotiska historieskrivningen" går ända upp i den högsta statsledningen, till president Vladimir Putin själv. Att kontrollera historien är förbundet med regimen fortsatta maktinnehav.

Coronapandemin som gör att de fysiska marscherne flyttas eller ställs in 9 maj är ett stort prestigebakslag för Putin-regimen. Det bakslaget kommer man försöka kompensera för digitalt och fysiskt framöver.

Patrik Oksanen senior fellow på Frivärld. Han har en lång erfarenhet som prisbelönt journalist och har arbetat som politisk redaktör, programledare, reporter, projektledare och nyhetschef på SVT samt TV4.

Den patriotiska historien

Under 00-talet blev historien allt viktigare för Ryssland och dess ledning. Självbilden efter Sovjetunionens fall behövde återfås. I en essä från 2008 i DN skildrar rysslandsexperten Gudrun Persson den då pågående debatten om Rysslands erfarenheter från 90-talet: "Världsbilden som frammanas är tydlig: *"Ryssland är lurat och förrått av väst, väst investerade i stället i Kina, de nya ryssarna" förde ut kapital ur Ryssland, löften om samarbete och avspänning sveks.*" Persson pekade vidare ut vad många då ansåg behövde framhävas i den ryska historien: *"ett land med ett historiskt arv där det starka statsstyret, det mäktiga försvaret, den sunda statsekonomin och en framträdande ortodox kyrka är de viktigaste byggstenarna."*¹

Det är på dessa pelare som den ryska historiepolitiken bygger. Segerdagen ses i dag som en av Rysslands viktigaste högtidsdagar, där firandet har gått från ett mer lågmäلت högtidlighållande till att mobilisera för patriotiska värden. Sovjetunionens kamp mot Hitler har fått en upphöjd status och rysk styrka och militär förmåga projiceras under paraden. Blodsarvet betonas, som när Putin 2017 sade: *"Vi känner en bindande blodslinje med en generation av hjältar och vinnare"*.²

Den ryska säkerhetsstrategin från 2015 tar upp *"andliga och moraliska värderingar"* och riktar sig även till ryssar utanför Ryska federationens gränser. Putin själv var inne på vad det här innebar i ett telefonväkteri 2014; en person i den ryska världen koncentrerar sig på det allmännas bästa, och att dö för sina vänner, sitt folk och sitt fädernesland är vackert.³

1 Persson, G., 2008, ["På jakt efter en historia"](#), Dagens Nyheter, den 20 augusti.

2 Gee, K., 2018, ["Russia's Victory Day as a vehicle for disinformation"](#), USC Center on Public Diplomacy, den 26:e juli. Skribenten har översatt citatet till svenska.

3 Oksanen, P., 2018, *"Skarpa skärvar"*, Stockholm, Bertil Ohlin Förlag, s. 92.

Den patriotiska historieskrivningen rymmer inte mer besvärande episoder. Istället framhävs berättelsen om ett ädelt och heroiskt försvarskrig som under ledning av Stalin övergår till att Sovjetunionen nästan på egen hand befriar Europa från det nazistiska oket. Narrativet går ut på att världen ska känna tacksamhet och ödmjukhet gentemot dagens Ryssland.

Problemet är att den samtida ryska historieskrivningen inte är sann.

Det är därför som Molotov-Ribbentroppakten blir mycket besvärande. För Sovjetunionen var den så besvärande att det var först 1989 som landet erkände att det fanns ett hemligt tilläggsprotokoll, där Finland, Estland, Lettland, Litauen, delar av Polen samt Bessarabien hamnade i Sovjetunionens intressesfär. Molotov-Ribbentroppakten blev startskottet för världskrigets utbrott i det tyska angreppet mot Polen. Sovjetunionen följde upp med ockupationen av östra Polen, angreppet på Finland 30 november 1939 och annekteringen av de baltiska staterna 1940.

Mordet på över 20 000 polska officerare i Katyn och på ett par andra platser, massdeportationer från Estland, Lettland och Litauen 1941 och Stalins massdeportationer till Gulag, eller avrättningar, av många återvändande sovjetiska krigsfångarna, har inte heller någon plats i dagens ryska berättelse. Röda arméns massvåldtäkter och övergrepp i östra Europa, frånvaron av hjälp till motståndsrörelsen under Warszauupproret, liksom att det väpnade motståndet mot Sovjetunionens ockupation gavs upp först på 50-talet i Baltikum är inte heller något som Kreml vill uppmärksamma, för att nämna några exempel.

Verktygen

Återupplivandet av stora militärparader är inte den enda ingrediensen för att omvandla firandet av segerdagen 9 maj till ett verktyg för den ryska staten. Kreml har också institutionaliserat något som började som ett gräsrotsinitiativ. Idén till marschen för de odödligas regemente föddes

i Tomsk 2011 när tre kompisar ville hylla sina far- och morföräldrar, som ett tack för att de finns till i dag.

Året därpå hölls den första marschen där 6000 deltog. Idén spred sig över Ryssland och Moskva hade sitt första tåg 2013, där en separat organisation bildades. Men året därpå hade den politiska situationen förändrats. Ryssland hade genomfört den olagliga annekteringen av Krim. Kremls behov av att kontrollera och forma firandet kring segerdagen gjorde att dåvarande stabschefen vid presidentadministrationen, Sergej Ivanov, beordrade myndigheter runt om i landet att samarbeta med Moskvaorganisationen för att genomföra marscherna. Från 2014 och framåt kan alltså inte marscherna längre beskrivas som en icke-politisk och fristående gräsrotsrörelse, utan som en statskontrollerad politisk organisation.

2015 började de odödligas marscher spridas över världen, med bland annat aktivitet i New York. 2019 genomfördes marscher i hela 110 länder och över 500 städer.⁴

En föregångare till De odödligas regemente, som finns parallellt i firandet, är det nygamla Sankt Georgsbandet. Bandet, svart och orange, har tsarrysk och sovjetisk förhistoria, och plockades upp till 60-årsfirandet av segerdagen för att minnas uppoffringarna under andra världskriget på östfronten. I dag är bärandet av färgerna väl spritt bland deltagare i Segerdagsmarscher.⁵

Att minnas människorna som betalade ett fruktansvärt högt pris är så mycket lättare att exportera som idé än ett traditionellt segerdagsfirande med militärparader. Att fokusera på de vanliga människorna som levde under kriget skapar sympati och är något som människor kan identifiera

sig med världen över. På så vis kan Kreml attrahera breda grupper, även om huvudmålgruppen är människor som kan räknas in i "Russkij Mir", den ryska världen.

I FOI-rapporten "Tools of destabilization - Russian soft power and non military influence in the Baltic States" pekas tre organisationer ut som verktyg för rysk mjuk makt; Rossotrudnichestvo, Moskvapatriarkatet och Russkij Mir.⁶ Dessa används också för att främja den patriotiska historieskrivningen.

Ryska UD:s byrå Rossotrudnichestvo samlar exil-ryssars intressen i världen. Byrån ska även främja "internationellt humanitärt samarbete" och förmedla en "objektiv bild av Ryska federationen" internationellt. I Köpenhamn och Helsingfors driver byrån ryska center för vetenskap och kultur. Sammanlagt finns den på över 90 ställen i världen, men inte i Sverige. På sin förstasida har byrån länk till den statsstyrda propagandakanalen Sputnik. Statsfinansierade Russkij Mir grundades 2007 och främjar både rysk kultur och det ryska språket världen över, där ordet Mir kan översättas med gemenskap, fred och värld.

Moskvapatriarkatet är en annan organisation som är Kremls instrument att knyta den exilryska gruppen närmare Kreml och dess intressen.

Organisationerna har, tillsammans med lokala landsman-naorganisationer och ryska ambassader, skapat en infrastruktur syftandes till att expandera Segerdagens fysiska manifestationer. I en rapport från Nato Stratcom COE konstateras att historien är en av de främsta aktiviteterna hos de ryska landsmannaorganisationerna.⁷

4 2019, [Immortal regiment marches around the globe](#), RBTH, den 8 maj.

5 Lange-Ionatamisvili, E., et al., "[Russias footprint in Nordic-Baltic information environment](#)", ISBN 978-9934-564-25-3, Nato Stratcom COE, 2018.

6 Winnerstig, M., "[Tools of Destabilization](#)", FOI-R--3990-SE, FOI, 2014, s. 25-26

7 Lange-Ionatamisvili, E., et al., "[Russias footprint in Nordic-Baltic information environment](#)", ISBN 978-9934-564-25-3, Nato Stratcom COE, 2018.

Rysslands försök att skriva om historien

Historisk revisionism är en de sökbara taggar som EUvs-Desinfo, EU-utrikestjänstens East StratCom Task Force, har i sin databas med exempel på desinformation. East Stratcom Task Force har till sin uppgift att identifiera och informera om rysk desinformation. Den historiska revisionismen är ett frekvent tema i den ryska propagandan och dyker framför allt upp runt viktiga årsdagar rörande andra världskriget.⁸

2015, vid 70-årsdagen för krigsslutet, hävdade den ryske ambassadören i Polen att det var delvis Polens eget fel att kriget bröt ut eftersom Polen, enligt ambassadören, ska ha blockerat en koalition mot Nazi-Tyskland flera gånger före krigsutbrottet. Vidare påstod ambassadören att det sovjetiska anfallet på Polen den 17 september inte var någon aggression utan handlade om Sovjetunionens egen säkerhet.⁹

Andra världskrigets utbrott är också ett tema som engagerar president Putin själv, som personligen flera gånger attackerat en resolution som Europaparlamentet antog i september 2019. Resolutionen pekar ut Sovjetunionen som medskyldig till andra världskrigets utbrott genom Molotov-Ribbentroppakten.

I samband med paktens 80-årsdag publicerades på ryska UD:s initiativ en skrift för att återupprätta paktens anseende och visa ryska folket att Stalin inte hade några alternativ. Hösten 2019 jobbade också ryska UD med att lyfta upp rysk befrielse av östra Europa, där utelämnades de baltiska staterna eftersom den ryska officiella synen är att det var sovjetiskt territorium som togs tillbaka.¹⁰

Enligt en summering av BBC kom Putin personligen att attackera Polen fem gånger i december 2019. Attackerna varierade, men kretsade kring Polen under andra världskriget.

Bland annat sade Putin att Sovjet var sista landet som skrev under en icke-aggressionspakt med Tyskland (utan att nämna tilläggsprotokollet). Putin kallade också den polske ambassadören, som fanns i Berlin vid krigsutbrottet, för ett avskum och antisemitiskt svin. Dagen därpå pratade Putin om hur nedstämd han kände sig över Polens position vid andra världskrigets utbrott. Bakgrunden till Putins agerande beskrivs av BBC enligt följande:¹¹

"The USSR's victory in World War Two is one of the most venerated pillars of state ideology, and more than 70 years on it is still celebrated with much fanfare and bombast every year. It is also a key way for President Putin to legitimise himself and his expansionist foreign policy as a successor to the Soviet empire. So the Kremlin sees any criticism of what is known in Russia as the Great Victory as an attack on itself."

Förre kulturministern Vladimir Medinskij, som numera är presidentens rådgivare i historiska frågor uttrycker sig så här i en intervju i Sputnik: *"It is the truth of history that underlies and justifies our policies today, our plans for the future. It is the truth of history that our President protects today."*¹²

Katri Pynnöniemi, Mannerheimprofessor i rysk säkerhetspolitik vid Helsingfors universitet, sade i en intervju 2016 att det är uppenbart att Ryssland tar mycket allvarligt på den historiska politiken när det gäller nationell säkerhetspolitik och underströk den leninistiska synen i dagens Ryssland, att propaganda är inte bara ord, det är handling.¹³

8 Genomgången av databasen hos EUvsDisinfo gjordes 9/4 2020. Då fanns 224 träffar på söktaggen "historical revisionism" av totalt 8168 sökbara exempel.

9 2015, [Russia and Poland in spat over World War Two cause](#), BBC, den 26 september.

10 Kapo, 2020, ["Annual review 2019"](#).

11 Shevchenko, V., 2019, ["Why Vladimir Putin is angry at Poland"](#), BBC, den 28 december.

12 2020, ["Assert the truth - ex Russian culture minister"](#), Sputnik, den 12 februari.

13 Oksanen, P., 2016, ["Varningen, Finlands självständighet kan komma att ifrågasättas"](#), Hela Hälsingland, den 5 december.

Den estniska säkerhetspolisen konstaterar i sin årsrapport från 2019 att historiska fakta kring andra världskrigets utbrott är svår att förneka, och att det förklarar Rysslands agerande:

*"Russia has therefore chosen an aggressive, offensive tactic of defence. All other states and nations, including victims of aggression, are blamed for triggering the war. If that is not enough, the next step is to make accusations of falsifying history, of Russophobia and of Nazism."*¹⁴

En särskild aspekt av rysk historiepåverkan är motståndet mot att de sovjetiska krigsmonumenten tas bort i länder som ser dessa som ockupationsmonument. Uppmärksammade fall har inträffat i Estland, Polen och Tjeckien.

Aktiviteter mot några EU-länder

Tjeckien

I närheten av Prag har en av de mer infekterade statystri-derna rasat i flera år, nämligen planerna på att riva monumentet över den sovjetiske marskalken Konev, som ledde befrielsen av Prag i andra världskriget. Konev kom också att spela en stor roll under de följande årtiondena av sovjetiskt förtryck i östra Europa. Han ledde bland annat krossandet av upproret i Budapest 1956.

Under 2019 fick ansvarig borgmästare, som drev rivningen, under en period lämna Prag på grund av hot. När statyn väl revs i början av april 2020 reagerade Ryssland starkt och krävde att statyn skulle skickas till Moskva. Samtidigt sade Putins presstalesperson Peskov att tjeckerna skulle vara tacksamma för Konev. President Putin skrev också under en ny lag som gör det straffbart att förstöra monument, med fängelse upp till fem år. Dessutom inledde ryska myndigheter en undersökning av Prags beslut att flytta statyn.¹⁵

¹⁴ Kapo, 2020, "Annual review 2019".

¹⁵ 2020, "Russia asks Prague for dismantled statue of Soviet General Konev", DW, den 10 april.

Reflektioner om historieskrivningen

Ett bärande element i informationskrigföring är att ta ett korn av sanning och utifrån det odla fram den bild som ska förmedlas. Sanningen blir förvrängd, förstärkt, förminskad eller omformulerad. Men den som skapar propagandan kan ändå försvara sig med att säga att "det är ju sant att X inträffade, förnekar du att det inte skulle finnas..."

En historia som är komplex, med många bottnar där gränser ritats om, där herrar kommit och gått, är skör för den här typen av angrepp från statsaktörer. Det är därför som Ryssland gärna fokuserar på saker som har hänt; som att överlöpare i Baltikum och Polen deltog i förintelsen av judar, civila sattes i läger i Karelen och att segern över Hitler för miljontals människor innebar befrielse (samtidigt som den för miljontals människor medförde att de istället hamnade under sovjetiskt förtryck).

Ett öppet samhälle har en historiedebatt och en forskning som vänder och vrider på de här frågorna. Det sker utan politisk styrning eller beställning. I auktoritär stat som Ryssland, men också i flera andra länder som rör sig i icke-demokratisk riktning, är det annorlunda. Där vill i stället staten definiera historien och det gemensamma minnet av den.

Affären tog en dramatisk vändning då borgmästaren, liksom Prags huvudborgmästare, i mitten av april fick polis-skydd. Enligt tjeckiska Respekt har Ryssland planer på att mörda borgmästarna och fört in giftet ricin till Prag med hjälp av en kurir med diplomatpass. Uppgifterna kommenterades inte av ansvariga tjeckiska myndigheter och förnekades av Ryssland. Prags huvudborgmästare har hamnat i hetluften för beslutet att döpa om gatan där ryska ambassaden ligger efter den mördade oppositionsledaren Boris Nemtsov.¹⁶

¹⁶ Roth, A., 2020, "Prague mayor under police protection amid reports of Russian plot", Guardian, den 27 april.

Polen

Polen är det land som attackerats mest av Rysslands historieinriktade informationskrigföring under senaste tiden. Orsakerna är flera; anfallet på Polen blev startskottet på andra världskriget och konflikter om krigsmonument pågår sedan flera år tillbaka. Polackerna har också högljutt kritiserat den ryska omskrivningen av historien och Putins angrepp. Det polska parlamentet, Sejmen, antog i början av 2020 enhälligt en resolution som pekade ut Sovjetunionens ansvar för krigsutbrottet, alltså en nationell uppföljning till Europaparlamentets resolution.

Sejmen uttalade att den *"does not agree with the return of imperial falsifications, which set back the historic dialogue of Russian authorities with other nations."*¹⁷ Något som fick ryska UD-talespersonen Maria Zakharova att prata om blasfemi.

Påhoppen under 2020 har varit omfattande. Ryska Institutet för Strategiska Studier, som ligger direkt under presidentadministrationen, gick så långt att man också förnekade det hemliga tilläggsprotokollets existens.¹⁸ Ett dylikt förnekande var Sovjetunionens officiella linje fram till 1989, då man vergick till att medge protokollets existens. Sajten RuBaltica.ru hävdade att pakten räddade mänskligheten från nazistisk dominans.¹⁹

När Ukrainas president Zelenskij i samband med ett besök i Polen pekade på Sovjetunionens ansvar för kriget gick Kreml till motanfall. Ryska UD:s talesperson Zakharova anklagade Polen för att ha inlett en historisk desinformationskampanj och Putins talesperson Peskov menade att uttalandet var kränkande för tiotals miljoner, ryssar vars släktingar dog när Europa befriades från fascismen. Federationsrådets Oleg

Morosov påstod i samma veva att Polen och Ukraina var de länder som gynnats mest av andra världskriget.²⁰

Ryska statliga propagandakanalen Sputnicks polska avdelningen har lagt skuld för krigsutbrottet på Polen (och andra länder i väst).²¹ Sputnik har också intervjuat Putins närmaste medarbetare för historiska frågor, Vladimir Medinskij, som påstår att Sovjetunionen inte alls ockuprade de östra delarna av Polen, utan enbart skyddade vitryssar och ukrainare.

Den ryska propagandan kring historiefrågor är inte enhetlig.²² Dess natur är att skapa förvirring och motsägelser, att göra mottagaren osäker kring vad som är sant och falskt. Även om Medinskij i Sputnikintervjun medgav massmordet i Katyn valde Nyhetsbyrån RIA Novosti ett par veckor senare dra upp den gamla sovjetiska propagandalöggen om att Nazityskland låg bakom morden på de omkring 22 000 polska officerare i Katyn (och på ett par platser till). RIA Novosti lyfte fram en forskare som i en längre text får förflytta skulden från Stalin till Hitler.²³

RT lyfte fram att Polen och Ryssland är så nära varandra geografiskt och borde ha bättre relationer, men beklagar sig över att Polen nu gjort *"Russophobia one of the cornerstones of their policies, constantly speaking about the 'Russian threat' and trying to portray their country as a victim of both Nazi Germany and the USSR in World War II."*²⁴

20 Mosalov, G., & Shurpina, A., 2020, "[Оскорбительное с точки зрения памяти»: в России ответили на слова Зеленского о виновных в развязывании Второй мировой](#)". RT, den 28 januari.

21 EUvs Disinfo, 2020, "[Disinfo: Poland is largely responsible for the WWII outbreak](#)", den 6 februari.

22 2020, "[Assert the truth - ex Russian culture minister](#)", Sputnik, den 12 februari.

23 2020, "[Раскрутку Катыни одобрил Гитлер: кто на самом деле убивал поляков?](#)", RIA Novosti, den 5 mars.

24 2020, "[Poland & Russia allow others to benefit from their bad relations, this must end - ex-Polish president Walesa](#)", RT, den 18 mars.

17 2020, "[Polish parliament condemns Russian lies about history](#)", Poland In, den 10 januari.

18 EUvsDisinfo, 2020, "[Disinfo: Poland lies about the Molotov-Ribbentrop pact](#)", den 31 januari.

19 Szwed, W., 2020. "[ZSRR uratował ludzkość: Pakt Ribbentrop — Mołotow z góry ustalił klęskę Hitlera](#)", Rubaltic, den 13 mars.

En strategisk förklaring till de omfattande och upprepade ryska attackerna på just Polen är att Ryssland kan ha identifierat Polen som en svag länk i EU. Den polska regeringen har fått omfattande kritik från EU för förändringar i rättsväsendet, vilket i Kremls kalkyler kan vara en faktor som skulle kunna påverka övriga EU-länders vilja att försvara Polen över tid.

Estland, Lettland och Litauen

För de baltiska staterna innebar andra världskriget början på en 50-årig ockupation. Protesterna mot just Molotov-Ribbentroppakten i slutet av 80-talet var en katalysator för återställd självständighet.²⁵ Lagligheten kring annektering och den återställda självständighet är frågor som Ryssland återkommande tar upp.²⁶

Den officiella ryska ståndpunkten i dag är att de baltiska länderna anslöt sig frivilligt till Sovjetunionen 1940, den korta tiden av erkännande av den faktiska annekteringen (även om Jeltsin-regeringen undvek ordet ockupation) är sedan länge över i Ryssland.²⁷

Ibland målas också ockupationstiden upp i ljusa färger, som när ett ryskt TV-program i september 2019 hävdade att den estniska kulturen, vetenskapen, utbildningen och industrin blomstrade under sovjettiden och ifrågasatte ockupationen. Samma TV-program kritiserade också ett uttalande av Estlands president Kersti Kaljulaid om att andra världskriget i praktiken tog slut först 1994 för esterna då de sista ryska soldaterna lämnade landet.²⁸

25 Oksanen, P., 2019, "[Oksanen möter professor Landsbergis: En av vår tids stora frihetshjältar](#)", Hela Hälsingland, den 16 mars.

26 2015, "[Russia's judiciary questions legality of Baltic countries independence](#)", Euractiv, den 1 juli.

27 Grigas, A., 2015, "[How Moscow sees Baltic sovereignty](#)", Moscow Times, den 14 juli.

28 EUvsDisinfo, 2019, "[Disinfo: A true flourishing of Estonian culture, science and industry took place under the Soviet Rule - It does not look like an occupation](#)", den 14 september.

Ryska Kanal Ett har utmålat Skogsbröderna, motståndsrörelsen i Estland, Lettland och Litauen, som terrorister, hävdade att Röda armén behövdes för att skydda byarna mot "banditerna" och att Stalins regim inte alls var blodig.²⁹ När Nato släppte en film om Skogsbröderna 2017 skrev ryska UD:s talesperson Zakharova på Facebook att det var att förfälska historien för att rulla tillbaka resultatet av Nürnberggrättegångarna.³⁰ Ett närliggande tema är att utmåla att dagens baltiska stater är influerade av nazism, att SS hyllas och nazikollaboratörer rehabiliteras.³¹

Estland och Lettland har en stor ryskspråkig minoritet som är i fokus för den ryska påverkan. Den estniska säkerhetspolisen pekar på i sin årsrapport från 2019 att det skett en ökande ansträngning från rysk sida att försöka transformera minnet av de som föll i kriget och krigsslutet till en stor revanschistisk maktdemonstration. För att uppnå detta används verktyg som Sankt Georgsbandet, De odödligas regemente samt MC-klubben Nattvargarnas resor över Europa.³²

Bråket om bronsstatyn i Tallinn 2007 är ytterligare ett exempel. Det utbröt när estniska myndigheter skulle flytta ett sovjetiskt monument till en kyrkogård. Oroligheterna ledde till det första "cyberkriget" när olika estniska myndigheter, medier och banker attackerades från Ryssland som svar på flytten.³³

I Tallinn var också en aktivist bakom upploppen vid bronsstatyn samma person som tog De odödligas regemente till

29 EUvsDisinfo, 2019, "[Disinfo: Forest brothers were nazi collaborators, criminals and terrorists](#)", den 14 januari.

30 2017, "[Russian diplomat calls to quash Nato's attempt to falsify history](#)", Tass, den 13 juli.

31 Lange-Ionatamisvili, E., et al., "[Russias footprint in Nordic-Baltic information environment](#)", ISBN 978-9934-564-25-3, Nato Stratcom COE, 2018, s. 68.

32 Kapo, 2020, "[Annual review 2019](#)".

33 Goldberg, D., 2007, "[Cyberkrig har blivit verklighet](#)", Computer Sweden, den 12 juni.

Estland.³⁴ Marschernas sker idag i alla tre baltiska länderna. I Riga hade marschen 2019 runt 2000 deltagare.³⁵

I Litauen nämns marschernas i Vilnius och Klaipėda i hotbildsanalysen från 2019, som hade ett eget stycke om hotet från rysk historieskrivning där den beskrivs som instrumentell: *"Russia's history policy became one of the key instruments of its confrontational strategy and ideology. The Kremlin manipulates the Soviet victory in the Second World War (WWII) seeking to justify its claims to control the post-Soviet space."*

Syftet bakom Rysslands agerande beskrivs i samma analys som att förneka sovjetisk ockupation och utmåla sovjettiden som något positivt. Röda armén ska framstå som befriare från Nazityskland.³⁶

Finland

Finland är det enda landet som slogs mot Sovjetunionen och som inte ockuperades under andra världskriget, trots att Finland hamnade i Stalins intressesfär genom det hemliga tilläggsprotokollet i Molotov-Ribbentrop-pakten.

Till Finland kom de odödligas regementets marsch 2017 då 250 personer deltog i tåget som slutade vid Moskvapatriarkatets kyrka på Sandudds begravningsplats – samma begravningsplats där marskalk Mannerheim vilar och där det finns en minnessten över svenska frivilliga som stupade och som aldrig återfanns på slagfältet.³⁷

Sovjetunionen försökte motivera Vinterkriget, som bröt ut den 30 november 1939, med att det var en defensiv åtgärd syftandes till att skydda Leningrad. Vid Mainila inträffade

fyra dagar före krigsutbrottet en incident där sovjetiskt artilleri sköt mot sina egna trupper. Beskjutningen skylldes emellertid på Finland och användes som krigsorsak – detta trots att det inte fanns något finländskt artilleri som kunde beskjuta Mainila vid den tidpunkten. I själva verket handlade Sovjetunionens planer om annektering på samma sätt som med de baltiska staterna.³⁸ Anklagelsen om Finlands inblandning i Mainila upprepades 2019 i Rossijskaja Gazeta.³⁹ Det är inte första gången på 2010-talet som Mainilaincidenten lyfts som krigsorsak i Ryssland. Putin själv anser att Vinterkriget rättade till gränsmisstag som gjordes 1917, något han talade om öppet 2013.⁴⁰ Det får idag anses vara den rådande ryska uppfattningen. Den ligger långt från Boris Jeltsins erkännande av Sovjetunionens skuld från mitten av 90-talet.

Ryssland försöker också sudda ut Stalins utrensningar i Karelen på 30-talet, där omkring 20 000 finländare finns bland offren som avrättades eller fördes till Gulag. Samtidigt söker man utmåla Finland som ett land som begått krigsförbrytelser i stor skala under fortsättningskriget. Ryska krigshistoriska sällskapet har försökt hitta resterna av sovjetiska krigsfångar i utgrävningar i Sandarmoch, på norra sidan av Onegasjön. Dessa påstås ha avrättats av Finland på samma ställe som Stalins offer begravdes. Även den i ryska påverkanssammanhang välkände docenten Johan Bäckman har varit involverad i att sätta bilden av övergrepp. Han besökte utgrävningarna i augusti 2019.⁴¹ Finländaren Bäckman var Nordenansvarig för RISS, Ryska Institutet för Strategiska Studier, som ligger under

34 Antell, G., 2016, "[Bråkstakarna floppade under segerdagsmarschen i Tallinn](#)", Svenska Yle, den 10 maj.

35 2019, "[At least 200 people take part in immortal regiment march in Riga](#)", Baltic times, den 9 maj.

36 State Security Department of the Republic of Lithuania, 2020, "[National threat assessment 2019](#)".

37 Gaskin, G., 2017 "[Russians Celebrate Their First 'Victory Day' in Finland](#)", Finland Today, den 10 maj.

38 Forss, S., 2020, "[Hitlerin ja Stalinin yhteistyö ja talvisodan merkitys kansainvälisessä politikassa](#)", Tammenlehva, den 1 april.

39 EUvsDisinfo, 2019, "[Disinfo: Finland has started the war against Soviet union in 1939](#)", den 30 november.

40 2013, "[Putin: Winter war aimed at correcting border mistakes](#)", YLE, den 15 mars.

41 Paananen, A., 2019 "[Venäjä sai Johan Bäckmanin avukseen "Suomen teloittamien" kaivauksiin](#)", Ilta Sanomat, den 21 augusti.

presidentadministrationen i Kreml och han är dömd för trakasserierna av YLE-journalisten Jessikka Aro.

Hösten före 80-årsdagen av Vinterkrigets utbrott, gick FSB ut med uppgifter om förhållandena i finländska koncentrationsläger i Karelen, vilket ledde till anklagelser i ryska medier om etnisk rensning.⁴² Lägren var interneringsläger för civilbefolkning, framför allt för ryssar, vitryssar och ukrainare.⁴³

I april 2020 släppte FSB återigen arkivdokument som ledde till nya rubriker om dödsläger i Karelen i ryska medier.⁴⁴ RIA Novosti hävdade i sin rapportering att Finland mördade med svälten som vapen.⁴⁵ Samma månad trappade Ryssland upp anklagelserna om finländska krigsbrott genom att tillkännage att man inleder en brottsmålsutredning om påstått folkmord av civila ryssar i karelska interneringsläger. Utredningen genomförs av Rysslands utredningskommitté som är en federal åklagarmyndighet som ligger direkt under president Putin.⁴⁶

I samma veva meddelade Rysslands undersökningskommitté att man väcker åtal, även om det inte fanns några misstänkta som kan lagföras, för mord på krigsfångar, där

avrättningsmetoderna påstås bland annat ska ha bestått av gaskammare och att begrava fångar levande.⁴⁷

Det finländska riksarkivets chef har bemött anklagelserna med att konstatera att Finland varken genomförde storskaliga befolkningsförflyttningar eller massmord, men att omständigheterna i lägren, särskilt under det första krigsåret, var svåra på grund av en från början undernärdd befolkning, livsmedelsbrist bristande planering från finländsk sida. Dödstalen i interneringslägren, på runt sjutton procent, motsvarade på ett ungefär dödstalen hos den befolkning som Röda armén tvångsförflyttade undan för det finländska anfallet. Dödligheten hos ryska krigsfångar i de finländska lägren var också hög den första krigsvintern av samma skäl som för de civila som internerades. Omständigheterna i lägren har länge varit kända i den finländska historieforskningen.⁴⁸

42 Kronvall, K., 2018, "[Finska armén beskylls för att ha misshandlat och torterat ryska krigsfångar i Karelen under fortsättningskriget](#)", YLE, den 7 september.

43 Det är alltså inte samma sak som tyska koncentrationsläger, alltså förintelsläger, utan av samma slag som infördes av britterna under Boerkriget för att bland annat försvåra för partisanverksamhet. 1943 döptes lägren om till transfer- eller omflyttningsläger.

44 Paanan, A., 2020, "[Venäjä epäilee Suomea kansanmurhasta – Karjalassa käynnistetään rikostutkimus - Ulkomaat](#)", Ilta Sanomat, den 20 april.

45 2020, "[Без срока давности: «Это дома смерти» — история финского нацизма](#)", RIA Novosti, den 16 april.

46 Ryska undersökningskommissionen, 2020, "[В СК России проводится процессуальная проверка о массовых убийствах мирного населения на территории Республики Карелия в годы Великой Отечественной войны](#)", den 20 april.

47 Oksanen, P., 2020 "[Ryssland hittar på om finska gaskammare i Karelen](#)", Frivärld, den 25 april.

48 Juonola, J., 2019, "[Suomalaisten keskitysleirit jatkosodan aikana nousivat uutisiin Venäjällä - Kotimaa](#)", Ilta Sanomat, den 29 oktober.

Aktiviteter i Sverige

Aktörerna

I Sverige samlar landsmannorganisationen RURIK, Ryska riksförbundet i Sverige, 29 organisationer och fyra företag. Det är en central aktör i dagens firande av den 9 maj. Utöver det finns Svensk-ryska vänskapsföreningen som också är ett viktigt instrument i debatten. I dessa två föreningar återfinns några av de mest framträdande företrädare för ryska narrativ i Sverige på nätet. Till personer aktiva i dessa organisationer kan också en rad Facebook-grupper som sprider rysk propaganda kopplas.

Svensk-Ryska vänskapsföreningen har inför 75-årsfirandet av krigsslutet återpublicerat skriften Historieförfalskarna som gavs ut av Sovjetiska informationsbyrån efter andra världskriget. Det är en pamflett som lägger skulden för Molotov-Ribbentroppakten (utan att erkänna det hemliga tilläggsprotokollet) på västmakterna och anklagar väst för att ägna sig åt historieförfalskning.⁴⁹

En tredje aktör att nämna är Sveriges Fredsråd, en paraplyorganisation som framför allt samlar ytterkantvänsterns fredsorganisationer och där det finns gamla band till Sovjetunionen. Ordföranden Agneta Norberg har varit en återkommande talare på Segerdagen i Stockholm, men har också flera dokumenterade kontakter med RISS, Ryska institutet för Strategiska Studier, som brukar beskrivas som utrikesunderrättelsetjänsten SVR:s PR-gren och som ligger administrativt under presidentadministrationen i Kreml. Hon har bjudit in chefsrådgivaren Vladimir Kozin till Sverige och gästade docent Johan Bäckman i Helsingfors.^{50,51}

De odödligas regemente i Sverige

49 2020, "[Hur startade andra världskriget?](#)", Rysk-svenska vänskapsföreningen, den 10 januari.

50 Oksanen, P., 2017, "[Stig Henrikssons \(V\) märkliga omsorg om rysk underrättelsetjänst](#)", Hela Hälsingland, den 2 mars.

51 Oksanen, P., 2018, "[Att förvirra är faktiskt en taktik som drabbar Faktiskt](#)", Hela Hälsingland, den 28 april.

Från att demonstrationståget för Segerdagen 2015 var en aktivitet som arrangerades av SKP, Sveriges kommunistiska parti har dagen växt och utvecklats i linje med det officiella ryska firandet.⁵² Det var alltså i symbios med den yttersta vänstern som Ryssland de senaste åren utvecklat segerdagsfirandet, där 2016 får ses som skiftesåret då arrangörskapet togs över av det då nybildade Svensk-ryska vänskapsföreningen.

2017 växte evenemanget och enligt Liudmila Siegel, ordförande för Ryska riksförbundet i Sverige, deltog 500 personer. *"Allting gick bra, folk var glada. Vi marscherade med musik, sjöng partisansånger och vi hade sovjetiska flaggor, vilket fick folk runt omkring oss att stelna av överraskning skulle jag tro"*, berättade Siegel för Sputnik. Demonstrationen genomfördes med stöd av ryska ambassaden, Ryska riksförbundet, Moskvapatriarkatet och Svensk-ryska vänskapsföreningen.⁵³ Sveriges Fredsråds Agneta Norberg var talare och den sovjetiska versionen av nationalsången spelades.⁵⁴

2018 beskrevs Segerdagen i termer som "världens största fredsdemonstration". 2019 genomfördes minst två marscher. I Göteborg med stöd av ryska konsulatet och i Stockholm. Nu beskrevs segerdagsfirandet som en *"folkrörelse, vars huvuduppgift är att bevara minnet av generationen av det stora patriotiska kriget mot fascismen. Detta är ett icke-kommersiellt, icke-politiskt, icke-statligt civilt initiativ, som varje medborgare kan medverka i – oavsett religion, nationalitet, eller politisk åsikt. Det viktigaste som förenar människor i denna rörelse, är minnet av sina släktingar på vars axlar kriget vilade. Alla fredsanhängare som vill hedra minnet av dem som föll i kampen mot fascismen, kan tillsammans gå med i marschen."*⁵⁵

52 2015, "[Firandet av Segerdagen. 9 maj i Stockholm](#)", Sveriges Kommunistiska Parti, den 9 maj.

53 2017, "[Hundreds of people participate in 'Immortal Regiment' march in Stockholm](#)", Newsfront, den 8 maj.

54 Facebook, 2017, "[Бессмертный полк в Стокгольме](#)", den 8 maj.

55 Ryska riksförbundet, 2019, "[Det odödliga regementet i Stockholm](#)".

Historiedebatten i Sverige

Eftersom Sverige inte deltog i andra världskriget är historien inte lika laddad som på många andra platser. Det finns heller inga monument som skulle kunna orsaka konflikt. I Sverige är det istället den större striden om historieskrivningen som blossar upp då och då. Folket i Bild publicerade i april 2020 ett längre försvar av den sovjetiska historieskrivningen. Den pensionerade professorn Lennart Palm angrep Europaparlamentets resolution om Molotov-Ribbentrop (den "russofoba ukasen från Bryssel", som han kallar den) och ursäktade ockupationen av Baltikum med att den hade ett större syfte. Palm påstår att Sovjetunionen inte hade några andra val efter västmakternas agerande. Texten publicerades först på Alliansfrihet.se.

Det är inte första gången Palms skrivelser fått uppmärksamhet. Även i fråga om folkmordet i Jugoslavien och för spridandet av myten om västs påstådda löften till Gorbatsjov har professorn kritiserats för osakligheter och rena felaktigheter.^{56 57}

2015, inför 70-årsfirandet av Segerdagen, pågick en strid om historieskrivningen i svensk press. Åsa Linderborg, dåvarande kulturredaktör för Aftonbladet, argumenterade för att rehabilitera Röda armén och förminska Sovjetunionens ansvar för krigsutbrottet. Pennstriden utspelades främst mellan Linderborg och DN:s chefredaktör Peter Wolodarski efter att Aftonbladet Kultur publicerat en text med rubriken "Tacka Röda armén för befrielsen".⁵⁸

Det blev startskottet för en lång rad artiklar i olika tidningar där Linderborg stod tämligen ensam i den etablerade pressen. Aftonbladet Kultur var under Linderborg, som det konstaterats i en vetenskaplig artikel av Martin

Kragh och Sebastian Åslund, den viktigaste interlokutören för ett Kreml-nära vänsternarrativ.⁵⁹

Med tanke på redaktörsbytet på Aftonbladet Kultur 2019 har den ryska historieskrivningen förlorat sin främsta förkämpe i svensk press, vilket gör att historiestriden 2020 i huvudsak lär ta plats i tidningar som FiB och på alternativa medier, samt på insändarsidor och i sociala medier.

Segerdagen 2020

2020 är det 75 år sedan andra världskriget tog slut. Ett viktigt datum för president Putin och regimen i Kreml, trots att den pågående coronapandemin försvårar firandet världen över. Förhoppningen inför 9 maj var att få Frankrikes president Macron på plats tillsammans med andra utländska dignitärer. I takt med pandemins utveckling blev ett genomförande emellertid allt mer ohållbart.⁶⁰ Beskedet att Moskvaparaden skjuts upp kom den 16 april.

Firandet och mobiliseringen lär emellertid inte utebli, utan kommer som mycket annat våren 2020 i stället att utspelas på nätet. Mottot för nätaaktiviteterna är "Vår seger, min historia", och kommer att innebära postningar i sociala medier, på bloggar och webbsidor där man kan lägga upp fotografier av släktingar och berätta deras historia.⁶¹

Kreml hoppas kunna genomföra Moskvamarschen senare i år, och kan förväntas "överkompensera" bortfallet av fysiska manifestationer i maj genom utspel och digitala manifestationer.

56 Hamrud, A., 2014, "[Historien om offren på Balkan är väl dokumenterad](#)", Göteborgs-Posten, den 31 januari.

57 Korewa, A., 2016, "[Professor Palms haveri](#)", Natobloggen, den 3 oktober.

58 Linderborg, Å., 2015, "[Tacka Röda armén för befrielsen](#)", Aftonbladet, den 2 februari.

59 Kragh, M., & Åsberg, S., "[Russia's strategy for influence through public diplomacy and active measures: the Swedish case](#)", vol 40 issue 6, Journal of Strategic Studies 2017.

60 2020, "[Putin Postpones 75th Victory Day Parade Over Coronavirus](#)" Moscow Times, den 17 april

61 2020, "[Акция «Бессмертный полк» в разных странах пройдет в режиме онлайн](#)", Tass, den 10 april.

Slutsatser och rekommendationer

- Mobiliseringen kring Segerdagen med marschen för De odödligas regemente har två huvudsyften; att bygga lojalitet mot regimen i Ryssland inhemskt och bland exilryssar samt att skapa fysisk mobilisering för ryska intressen världen över.
- Syftet bakom Segerdagen och kampen om historien kan inte analyseras separat. Det måste ses som en del i Kremles verktygslåda för inflytande, där det finns långt fler verktyg som används, ibland tillsammans och ibland var och en för sig. De övergripande, långsiktiga målen är att säkra regimens överlevnad och öka Rysslands globala inflytande.
- Kampen om historieskrivningen är för Ryssland ett strategiskt intresse. Kan Ryssland ändra synen på historien försvagas motståndskraften i väst. Särskilt Polen, men även Tjeckien, Estland, Lettland och Litauen, har attackerats.
- Väst måste förstå att detta inte är en normal historiedebatt som hör hemma i historieskrået, det handlar istället om subversion och behöver mötas brett av ett öppet samhälle.
- Västliga ledare måste avstå besök i Moskva på Segerdagen. Det gäller i synnerhet EU-ledare. Deltagande bidrar till regimens legitimitet och dess historieskrivning på bekostnad av EU-medlemsländer som Polen, Estland, Lettland, Litauen och Finland. Detta är särskilt viktigt så länge den nuvarande politiska inriktningen råder i Ryssland. Däremot behöver inte västledare göra ett politiskt utspel i att avstå, sådant triggar den ryska propagandan och spelar Kreml i händerna, särskilt på hemmaplan.
- En uttalad solidaritet med länder som attackerats behövs. Svenska och europeiska politiker bör på hög nivå uttala stöd när länder angrips. Europaparlamentet bör ha som regel att anta resolutioner som markerar stöd och solidaritet när det sker en högnivå-attack.
- Bättre historiska kunskaper behövs för att stärka motståndskraften. Skolan, men också medier och folkbildande instanser har en roll att spela. Hågkomster vid minnesdagar och museiutställningar är två viktiga verktyg.
- Höjande av motståndskraften och avskräckning sker också genom att synliggöra de aktörer som verkar för Kremles omskrivning av historien. Blottläggning minskar deras genomslagskraft.
- Populärkultur var ett av västs starkaste medel för att bygga motståndskraft under Kalla kriget. En högprofilerad nordisk-brittisk-baltisk tv-produktion om de dramatiska åren 1939 – 1940 när Baltikums frihet försvann, eller om Skogsbrödernas frihetskamp, är två teman som skulle göra skillnad i grundläggande förståelse om historien. Stödet till populärkultur som skildrar historien är också en sak för EU att titta närmare på genom exempelvis Creative Europe Desk-programmet.
- Till sist; det är viktigt att understryka att i ett öppet demokratiskt samhälle står det medborgarna fritt att hylla Stalin och andra diktatorer. Däremot innebär det inte att man kan räkna med att gå fri från kritik eller synliggörande om hur det spelar främmande makts intressen i händerna.